

A szerencse és a teljesítmény szerepe a siker alakulásában

Társadalmi és hálózati megközelítés a rendészetben

The Role of Luck and Performance in the Development of Success

A Social and Network Approach in Policing

LAKATOS Róbert¹

Cél: Tanulmányom célja rámutatni arra, hogy egy sikeres szakmai életút vizsgálatakor, akár a civil szektorban vagy éppen jelen esetben a rendészet területén, gyakran a társadalmi törvényszerűségeket helytelen módon figyelmen kívül hagyva, a siker okaira vonatkozó válaszokat egyszerűen a véletlen, a szerencsefaktor vagy a kapcsolatok háza táján próbáljuk megtalálni. Sikertelen vagy nem ideálisan alakuló szakmai életutat látva magunk előtt pedig hajlamosak vagyunk a siker elmaradásának okait pusztán az egyéni szorgalom hiányában vagy a nem megfelelő életvezetésben keresni. Természetesen egyik helyzet okozata sem ennyire egyszerű képlettel írható le.

Módszertan: A siker szükséges összetevőinek egy bizonyos részét valóban a fent felsorolt tényezők összessége adja, illetve a sikertelenség jelentős része is kétségtelenül az egyén szorgalmához vezethető vissza. Amikor pedig a siker és sikertelenség igazán nehéz problémaköre egy kisebbséghez tartozó, konfliktusos életúttal veszélyeztetett és a szegénységnek vagy munkaerőpiaci sikertelenségnek egyébként is kitett személyhez kapcsolódik, a probléma összes kiváltó oka és esetleges megoldása is hatványozottan összetett társadalmi törvényszerűségekkel magyarázható.

¹ R. százados, bünygyi osztályvezető, Bács-Kiskun Vármegyei Rendőr-főkapitányság Kunszentmiklósi Rendőrkapitányság; doktori hallgató, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola, e-mail: lakatosrobert85@freemail.hu

Eredmény: A magyarországi helyzet ismeretében elmondható, hogy a rendőrség kötelékében jelenleg különböző beosztásokban dolgozó roma származású emberek esetében a sikerhez vezető út első lépcsője az emberi és szakmai önbizalom elérése és annak folyamatos növelése. A sikerhez vezető út társadalmi és szociológiai törvényszerűségek segítségével határozottan és jól körülírható. A szakmai sikertelenség elkerülése ugyanezen elvek és szabályok betartása mentén érdemben is elérhető.

Következtetés: A siker kérdése régóta központi témát képez a társadalomtudományi, gazdasági és kulturális elemzésekben. A közbeszédben és a meritokratikus narratívákban a siker gyakran az egyéni teljesítmény eredményeként jelenik meg, amely feltételezi, hogy a kiemelkedő teljesítmények arányosan nagyobb elismeréshez vezetnek. Ugyanakkor számos empirikus megfigyelés utal arra, hogy az azonos vagy hasonló teljesítmények eltérő mértékű sikerhez vezethetnek, ami a teljesítmény és a siker kapcsolatának komplexitására hívja fel a figyelmet.

Kulcsszavak: rendészet, kisebbségek, siker, előmenetel, teljesítmény

Aim: The aim of my study is to highlight that, when examining a successful professional career path, whether in the civilian sector or, as in the present case, in the field of law enforcement, the underlying social regularities are often incorrectly disregarded, and the answers regarding the reasons for success are simply sought in chance, luck, or personal connections.

When we see an unsuccessful or less than ideally developing professional career before us, we tend to look for the reasons for the lack of success simply in the lack of individual diligence or in inappropriate lifestyle. Of course, the causes of neither situation can be described with such a simple formula.

Methodology: A certain part of the necessary components of success is indeed provided by the totality of the factors listed above, and a significant part of the failure can undoubtedly be traced back to the diligence of the individual. When the truly difficult problem of success and failure is related to a person belonging to a minority, who is at risk of a conflicted life path and is otherwise exposed to poverty or failure in the labour market, all the root causes and possible solutions to the problem can be explained by exponentially complex social laws.

Value: Knowing the situation in Hungary, it can be emphatically stated that in the case of people of Roma origin currently working in various positions in the police force, the first step on the path to success is to achieve human and professional self-confidence and its continuous increase. The path to success can be clearly and well described with the help of social and sociological laws. Avoiding professional failure can also be achieved in substance by adhering to the same principles and rules.

Conclusion: The question of success has long been a central topic in social science, economic and cultural analyses. In public discourse and meritocratic

narratives, success is often presented as a result of individual performance, which assumes that outstanding performance leads to proportionally greater recognition. However, numerous empirical observations indicate that the same or similar performance can lead to different levels of success, which draws attention to the complexity of the relationship between performance and success.

Keywords: policing, minorities, success, advancement, performance

Bevezető

„Zöld az erdő, zöld a hegy is, a szerencse jön is, megy is” – tartja a közismert, cigány himnusznek tartott népdal. A jelen tanulmány azonban amellett érvel, hogy a társadalmi siker nem pusztán a szerencse függvénye.

A szerencse motívuma a cigány népi kultúrában is megjelenik, amelyre utal a bevezetésben idézett közismert népdal is („a szerencse jön is, megy is”). Ez a motívum értelmezhető a kiszámíthatatlan társadalmi és gazdasági környezetre adott kollektív tapasztalat kulturális lenyomataként. A szerencse ilyen értelmezése egyfajta magyarázó keretet kínál az egyéni életutak alakulására, különösen olyan társadalmi kontextusban, ahol a strukturális korlátok és lehetőségek egyenlőtlenül oszlanak meg. E narratíva azonban nem önmagában magyarázza a siker alakulását, hanem inkább annak egyik lehetséges értelmezési keretét adja, amely mellett a teljesítmény, a társadalmi beágyazottság és az intézményi környezet együttes hatása is meghatározó.

A cigányság helyzete sokakat érdekel és foglalkoztat, az emberek gyakran beszélnek a témáról. Jelen cikk írása kezdetének napján (2025. november 20.) feltehetően számtalan olyan rövid beszélgetés zajlott le a cigányság helyzetét boncolgatva, amelyre jellemző volt a közhelyek használatára mindenféle valós és előzetes ismeret nélkül.

Ezen képzeletbeli beszélgetésekben olyan közhelyekkel terhelt mondatokat képzelhetünk el, minthogy el kellene menni dolgozni először a jobb sorsért; vagy tanulni kellene, mert az én lányom is megküzdött a diplomáért; esetleg: cigányban és magyarban is ugyanúgy van jó és gazember. És mindenki ismer egy olyan cigány személyt, aki szorgalmasan dolgozik egy gyárban, és a képzeletbeli beszélgetés résztvevői szerint teljesen normális.

Ugyanakkor a cigányság leszakadó társadalmi helyzetét, munkaerőpiaci problémáit és marginalizált státuszának sajnálatos rögződését az elmúlt évtizedek társadalmi változásai sem voltak képesek érdemben megváltoztatni.

A cikk írásának célja volt, hogy az ide vonatkozó szakirodalom bemutatásával és elemzésével, tudományos érvek felhasználásával bemutassam a siker elérésének lehetőségeit még nehezített helyzetben is, annak érdekében, hogy jobban megértsük azokat a társadalmi problémákat, amelyek hatékony kiküszöbölése a cigány származású rendőrök sikereit is elősegíthetik a jövőben.

Elmondható, hogy a hasonló témát boncolgató kutatók számára módszertanilag nehézséget okoz, hogy Magyarországon a roma kisebbség számának meghatározásánál jelenleg csupán a legutolsó népszámlálási adatok állnak rendelkezésre, amely azonban

önbevallásra támaszkodik. Erre, valamint a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekre figyelemmel a rendőrség állományában való részvételi arányukra sem állhat rendelkezésre hivatalt adat.

Siker és sikertelenség

A felvetett probléma alapja és egyben a lehetséges megoldás gyökere is elég messzire nyúlik vissza. Az ember születéskor előre meghatározott biológiai feladattal érkezik a földre. Biológiai programunk kiábrándító módon egyszerű: felnőni és életben maradni, majd egészségben elérni a felnőttkort, amikor majd a nemzőképesség kezdődik. Feladatunk ezen túlmenően családot alapítani és utódot nemzeni (DARWIN 1859). Biológiai szempontból ezek körül forog az élet: fő cél a reprodukció, avagy a populáció fennmaradásának biztosítása (DAWKINS 1986).

A fajfenntartás és az egyén sikerre való törekvése alapvetően rivalizáció is egymással, e köré építve ítéljük meg a környezetünkben élőket jóként vagy rosszként, illetve biztonságosként vagy éppen veszélyesként. E személyi viszonyrendszer megítélése – a biológiai tényezőkön túl – a társadalmi tényezőkre is kiterjed, azaz az embereket környezetük sikeresnek vagy sikertelennek könyveli el. A külső szemlélő, aki a másik személyt egy adott időpillanatban vizsgálja, legtöbbször csak a lényegesebb, a szemmel is látható dolgok alapján ítél. A társadalmi és biológiai értelemben vett siker eléréséhez azonban (amelyhez sok-sok tényező egy időben való megtörténe szükséges), semmiképp nem elegendő pusztán a szerencse.

Darwin ugyan az élőlények evolúcióját mutatta be a természetes kiválasztódás leírásával, az elmélet talán a társadalmi siker értelmezéséhez is jó fogódzót kínál. Használjuk a darwini elméletet a siker értelmezéséhez, mert így láthatóvá válik, hogy az előrejutás nem feltétlenül a gazdagságban, hírnévben vagy személyes elégedettségben mérhető, hanem abban, hogy az egyén mennyire képes:

- alkalmazkodni a társadalmi környezethez – azaz mennyire tudja megérteni és követni a társadalmi szabályokat, normákat és elvárásokat. A társadalomtudomány nyelvén ez az alkalmazkodóképesség, a változásokhoz való igazodás képessége a személyiség rugalmassága, azaz a reziliencia;
- mennyire tud kapcsolatokat kiépíteni és fenntartani – a társas kapcsolatok ugyanis segítik az erőforrásokhoz jutást, a támogatást és a védelmet;
- képes-e erőforrásokhoz jutni és hasznosítani azokat – például az információt, az anyagi javakat és a státuszt;
- ki tudja-e használni a reprodukciós előnyöket – azaz biológiai értelemben a siker egyik mérőszáma a túlélő utódok száma, de társadalmi értelemben ez kiterjeszthető a „szellemi vagy kulturális örökség” átadására is.

Szociáldarwinista megközelítéssel a társadalmi siker alapvetően a túlélés és a szaporodás lehetőségének maximalizálása egy olyan társadalmi közegben, amely a társadalmi készségek, erőforrások és kapcsolati háló optimalizálásán keresztül valósul meg. A társadalmi sikert azonban nemcsak elérni kell, de fenntartani is szükséges. A magasabb társadalmi

státusz az erőforrásokhoz való magasabb szintű hozzáférést, kvázi az eredményesebb túlélést is jelenti (DAWKINS 1986).

Az élethosszon át tartó küzdelmek során a túlélést segítő viselkedés elemeinek alkalmazása, a viselkedésbeli és a sorsot rontó devianciák elkerülése, az önérvényesítés érdekében kifejtett agresszió mértékletesen helyes egyensúlyának megtartása jelenti a legnagyobb feladatot. Feltehetjük a kérdést: mi segíthet ebben?

A fölöttes én szabályozó szerepe és az ösztön-én sajátos viszonya

Az ösztön-én (id) és a fölöttes én (superego)

Darwin a biológiában azt vizsgálta, hogy az élőlények hogyan maradnak életben és miként szaporodnak. Az ember is élőlény, de a társas környezete sokkal bonyolultabb, ezért a túléléshez és sikerhez nemcsak pusztán fizikai erő kell, hanem társas készségek is szükségesnek. A társas készségek vizsgálati terepe a pszichológia: meg kell értenünk, hogyan működik az emberi viselkedés, a kapcsolatok és az érzelmek, mert ezek is befolyásolják majd, hogy ki mennyire lesz „sikeres” a társadalomban.

Nem kétséges, hogy a Darwin által leírt biológiai alap adja az emberi viselkedés ösztönös rétegeinek hátterét, amelyet azután Freud írt le az ösztön-én koncepciójában, érzékelte azt is, hogy a túlélés és szaporodás késztetési közvetlenül befolyásolják a személyiség legősibb, tudattalannak mondott rétegét. Freud rendszerében a fölöttes én a személyiség azon struktúrája, amely a szülői, társadalmi és kulturális normák belsővé tételével jön létre. A fölöttes én kettős funkciót lát el: egyrészt erkölcsi ideálokat (én-ideál) közvetít, másrészt büntető lelkiismeretként működik, amely büntudattal sújtja az ént az ösztön-késztetések vagy a normáktól való eltérés esetén. Bár a fölöttes én a társadalmi együttélés feltétele, Freud hangsúlyozza, hogy gyakran kegyetlenebb és szigorúbb, mint a külső erkölcsi hatalmak, mivel nem a valóság, hanem az idealizált normák szerint ítél.

Az ösztön-én és a fölöttes én egymásra gyakorolt hatása

Az ösztön-én és a fölöttes én ellentétes irányú nyomást gyakorol az éntre: míg az ösztön-én az azonnali kielégülést követeli, a fölöttes én a vágyak elfojtását és erkölcsi szabályozását kényszeríti ki. Az emberi pszichikum alapvető feszültsége mindig ebből az ellentétből fakad, amelyet az én próbál a valóság elvének megfelelően közvetíteni (FREUD 1923). A freudi strukturális modellben az ösztön-én és a fölöttes én közötti folyamatos konfliktus kimenetele nagymértékben függ a fölöttes én kialakulásának eredetétől és intenzitásától.

A fölöttes én azonban nem veleszületett pszichikus struktúra, hanem szocializációs folyamat eredménye, amelynek megerősödése az egyén társadalmi környezetében zajlik. Az erkölcsi normák összessége, valamint a hosszú távon fenntartható, normakövető viselkedésminták elsajátítása szoros kapcsolatban áll az egyén tartós és értékekkel telített társadalmi kötődéseivel. Ebben a modellben a fölöttes én kialakulása és megerősödése nem

tekinthető kizárólag intrapszichikus folyamatnak, hanem szorosan kapcsolódik az egyén társadalmi környezetéhez és szocializáció folyamatában megélt tapasztalataihoz (FREUD 1923). A fölöttes én erkölcsi funkciója csak akkor képes tartósan szabályozni az ösztön-én impulzusait, ha az erkölcsi normák nem pusztán külső elvárásként, hanem belsővé tett kötődéseken keresztül épülnek be a személyiség struktúrájába. Ebből következően a pszichanalitikus megközelítés önmagában nem ad teljes magyarázatot arra, hogy milyen társadalmi mechanizmusok teszik lehetővé a fölöttes én stabil kialakulását és működését. Ennek az elméleti hiánynak a pótlására indokolt egy olyan szociológiai elmélet bevonása, amely empirikusan vizsgálja, miként alakul át a külső társadalmi kontroll belső normakövetéssé. Travis Hirschi társadalmi kötődésemélete éppen ezt a folyamatot ragadja meg a társadalmi kapcsolatok, az elköteleződés és a morális meggyőződés strukturális elemzésén keresztül.

Travis Hirschi kötődésemélete és a deviancia kapcsolata (social bond theory)

Travis Hirschi amerikai szociológus (HIRSCHI 1969) a bűnözés okait vizsgáló kutatása szerint az egyén társadalmi kötődései (a szülőkhöz, a társakhoz és a választott intézményekhez) alapjaiban határozzák meg a társadalmilag elfogadott normák követésének hajlandóságát is. Az erős kötődés, elköteleződés, részvétel és morális meggyőződés csökkenti az impulzusok deviáns megvalósulását, és így a biológiai ösztönök és a társadalmi kontroll közötti egyensúlyt képesek biztosítani (1. táblázat).

1. táblázat: Hirschi elméleti modellje

Elem	Definíció / jelentés	Szerepe a társadalmi kontrollban	Kapcsolata a biológiai ösztönök / fölöttes én gondolatmenetéhez
Kötődés (Attachment)	Az érzelmi és szociális kapcsolatok a szülőkkel, családdal, társakkal	Az erős kötődés érzelmi okokból visszatart a devianciától; belsővé teszi a normákat	A kötődés az ösztön-én impulzusainak szabályozásában játszik szerepet, a fölöttes énhez hasonlóan belső kontrollt biztosít
Elköteleződés (Commitment)	Az egyén befektetése a társadalmilag elismert célokba (pl. tanulás, munka)	Minél nagyobb a befektetés, annál kisebb a kockázata a devianciának → motiváció a normák betartására	Az ösztön-én kielégülési kísérletei költségesek lennének; a fölöttes én „büntető” funkcióját a társadalmi elköteleződés erősíti
Részvétel (Involvement)	A mindennapi tevékenységekben való aktív részvétel (iskola, munka, közösségi élet)	Elfoglaltság csökkenti a deviáns viselkedésre fordítható időt	Az ösztön-én késztetései kevésbé érvényesülnek, a fölöttes én és a társadalmi normák beépülnek a napi rutinba
Moralitás / meggyőződés (Belief)	Az egyén elfogadja és internalizálja a társadalmi normákat, erkölcsi értékeket	A normák belsővé válása csökkenti a devianciát; lelkiismeretként működik	Egyenértékű a fölöttes én erkölcsi funkciójával; az ösztön-én vágyai felett ítélkezik, mérlegeli, mi helyes és mi nem

Forrás: a szerző szerkesztése Travis Hirschi elmélete alapján

Hirschi szerint a bűnözés keletkezésének és a deviáns viselkedések fő oka a társadalmi értékekhez való kötődések alapvető hiánya. A kötődés fogalma Hirschinél az értékekhez való kötődést, értékperrefenciákat is jelent, azaz olyan társadalmi intézményekhez, mint család, iskola, egyház, amelyről feltételezi, hogy olyan értékeket közvetítenek az egyén számára, amelyek ellentartanak a deviancia vonzásának, és segítenek kialakítani az úgynevezett önkontrollt.

Minél erősebbek és szorosabbak az egyént a jogkövetés értékeihez fűző társadalmi kapcsolatok, annál kevésbé lesz valószínű az is, hogy a későbbiekben esetleg szabályszegő lesz. Hirschi szerint a társadalmi kontroll is belső motivációvá válik a kötődések révén: aki erős kapcsolatokat ápol a családdal, iskolával vagy társadalmi normákkal, az önként követni fogja a társadalmi szabályokat is, és nem lesz jellemző életvitelére a deviancia problémája sem.

Kötődés (attachment)

Travis Hirschi elmélete szerint az a személy, akinek erős érzelmi kötődése van a jogkövető világgal, akinek megfelelő szociális kapcsolódása van a szűkebb és tágabb értelemben vett környezetével, családjával, jogsértés esetén több vesztenivalója is lesz (érdemes megemlíteni, hogy a normákhoz való kötődés negatív irányában is érvényesülhet – erre utalnak a tanulási elméletek –, de ezzel a kapcsolattal Hirschi nem foglalkozott).

A jogkövető személyt befolyásolja környezetének véleménye, kapcsolatainak megtartása és ez önmagában is arra sarkallja őt, hogy a társadalmi szabályokat megtartsa, és törekedjen a kiegyensúlyozott életvitelre. A longitudinális kutatások tapasztalatai szerint, a már folytatott bűnözői életvitelt is képes tompítani vagy megszüntetni egy gyerek születése vagy egy házasság. Ez csökkentheti a visszaesés kriminológiai veszélyét is. Ennek invariánsa szintén igaz: kötődési problémák esetén, a kevesebb vesztenivalóval rendelkező személy a normák megtartásában is kevésbé érdekelt, és ösztönei alapján nagyobb arányban és eséllyel hoz rossz döntéseket. Freud fogalomrendszerében ezt úgy értelmezhetjük, hogy a felettes én szabályozó szerepe is csökken. Fontos azonban kiemelni, hogy a fölöttes én nem azonos közvetlenül az énkontroll gyakorlójával. A strukturális modell szerint az „én” (ego) az a pszichikus rendszer, amely a valóság elvének megfelelően szabályozza a viselkedést és közvetít az ösztön-én késztetései, valamint a fölöttes én erkölcsi elvárásai között.

A fölöttes én ezzel szemben elsősorban az énkontroll tartalmi, normatív alapját biztosítja azáltal, hogy a társadalmi normák, erkölcsi szabályok és tiltások rendszerét képviseli a viselkedésben. Ennek megfelelően az énkontroll olyan komplex folyamatként értelmezhető, amelyben a viselkedés tényleges szabályozását az én végzi, míg annak erkölcsi irányát és intenzitását a fölöttes én határozza meg. A két pszichikus struktúra együttműködése teremti meg a társadalmilag elfogadott viselkedés stabil fenntartásának lehetőségét.

Elköteleződés (commitment)

Hirschi elmélete szerint az egyén eredményesen végbemenő szocializációs folyamatának eredményeként, amennyiben képes befektetni vagy magáénak érezni egy társadalmilag hasznos, mindenki által elismert célt, akkor a vizsgált személy esetében a későbbiekben csökken a bűnözés és a deviancia kialakulásának veszélye. Amennyiben egy gyermek kitűzött és jól körülírható tanulmányi, illetve életcélokkal rendelkezik, esetében szintén hanyadosokkal csökken a normaszegés esetleges kockázata.

Résztétel (involvement)

Hirschi úgy gondolja, hogy a normaszegés, a deviáns viselkedés minden formája okozatként visszavezethető az alacsony részvételre. Elmélete szerint azok a személyek akik nem rendelkeznek megfelelő elfoglaltsággal, idejük nem megfelelő mértékig betáblázott, könnyebben és nagyobb eséllyel lehetnek normaszegők. Az általános elfoglaltság mértéke a devianciára fordítható időt is csökkenti. Az ösztön-én „kísértései” így kevésbé érvényesülnek a hétköznapiakban, a fölöttes én és a társadalmi normák követésének természetesége pedig beépül a viselkedési napi rutinba is. A sport, zene, művészetek vagy bármilyen, az egyén által űzött normakövető elfoglaltság vagy hobbi ugyancsak érdemben képes csökkenteni a normaszegés esetleges kockázatát.

Moralitás, meggyőződés (belief)

Az egyén esetében a szocializációs folyamat során a normák megtartásában kialakul az emocionális töltet, hitbeli meggyőződés. Ebben az esetben Hirschi szerint az egyén már nem az írott jog és törvények, illetve a büntetés elkerülése érdekében tartózkodik a normaszegésektől, hanem morális meggyőződése és a megfelelően kifejlődött erkölcsi felfogása vezeti életvitelét és napi döntéseit. Mondhatjuk azt is, hogy a moralitás és hit szabályozó szerepe egyenértékű a fölöttes én erkölcsi funkciójával. A személy ösztön-énjének alapvetően szükségletkielégítő és sokszor elnagyolt döntéseit, a moralitás és a fölöttes én együttes erővel képesek rutinszerűen a jogkövetés helyes irányába állítani.

Az ösztön-én biológiai késztetései, a fölöttes én erkölcsi kontrollja és a társadalmi kötődések szociális beágyazottsága együttesen alkotják azt a szabályozó rendszert, amely az egyéni viselkedés irányát meghatározza. Hirschi társadalmikötődés-elmélete keretet biztosít annak megértéséhez, hogy miként válik a normakövetés külső kényszerből belső szükségletté. A kötődés, az elköteleződés, a részvétel és a morális meggyőződés egymást erősítő jelenléte csökkenti az ösztönkésztetések deviáns megvalósulásának esélyét, és lehetővé teszi a társadalmi együttélés fenntartható formáit.

A vizsgált elméleti keretek alapján megállapítható, hogy a deviancia elkerülése nem kizárólag külső szabályozás vagy büntetéselkerülés szándékának következménye, hanem az ösztönkésztetések, az erkölcsi kontroll és a társadalmi kötődések összjátékának eredménye. Hirschi társadalmikötődés-elmélete e tekintetben a freudi fölöttes én társadalmi

sintű racionalizációjaként is értelmezhető, amelyben a normák nem elnyomó erőként, inkább az egyéni életvezetés természetes keretként jelenhetnek meg.

Milyen szerepe van az oktatásnak, a végzettségnek és az önbizalomnak a sikerben?

Az élet számos területén, így a társadalomban való folyamatos és kiegyensúlyozott helytállásban is alapvetően fontos az egyén megfelelően helyes önbizalma. Az önbizalom az egyén saját képességeibe, kompetenciáiba és értékeibe vetett hit dinamikus, többdimenziós pszichológiai konstrukciója, amely meghatározó szerepet játszik a személyes teljesítményben, döntéshozatalban és társas kapcsolatokban is. Az önbizalom vizsgálata jelentős kutatói érdeklődés tárgya mind a fejlődéslélektan, mind a klinikai és a szervezeti pszichológia területén.

Az önbizalom mint kifejezés értékelésekor gyakran szinonim fogalomként jelenik meg az önértékelés, önhatékonyság és énkép pszichológiai konstrukcióival, azonban ezek finoman elkülöníthetők egymástól. Rosenberg az önértékelést a saját értékérzés globális értékmérőjeként definiálta, amely stabilabb és általánosabb jellemző, mint az önbizalom szituatív tapasztalatai.

Ezzel szemben Bandura (1997) az önhatékonyság fogalmát használja annak leírására, hogy az egyén mennyire bízik abban, hogy adott viselkedést sikerrel képes végrehajtani meghatározott helyzetben.

Az önbizalom nem csupán az önmagunkról alkotott értékelést jelenti, hanem egyben magát a kompetencia érzését, az akarat és motiváció biztonságát, amely lehetővé teszi az egyén számára a kihívások vállalását, az esetleges kudarcátűrést és a lelki reziliencia mint hajtóerő kialakítását is. A gyermekkortól felnőttkorig tartó fejlődési folyamat során az önbizalom számos pszichoszociális tényezőtől függ:

- a családi környezet, nevelés és szülői visszajelzés – megerősítő, támogató nevelési stílus pozitívan korrelál a magasabb önbizalommal;
- a társas interakciók és normák, az iskolai és kortárskapcsolatok során szerzett sikerélmények hozzájárulnak az önbizalom erősödéséhez;
- a személyes tapasztalatok és sikertörténetek (Bandura önhatékonyság-elmélete szerint a legnagyobb hatása a saját sikerélményeknek van az önbizalom későbbi épülésére, erősödésére);
- a kulturális tényezők: a kollektivistá és az individualista kultúrák eltérő súllyal kezelik az önbizalom kifejezését és értékelését, ami befolyásolja az egyének önmagukról alkotott képét.

Életünkben az oktatásnak is kiemelt szerepe van. A megszerzett végzettség az önbizalom egyik meghatározó strukturális tényezője, mivel közvetlen és közvetett módon is befolyásolja az egyén kompetenciaérzését és önértékelését, valamint betöltött társadalmi pozícióját. A magasabb iskolai végzettség jellemzően nagyobb kognitív önhatékonysággal, stabilabb önértékeléssel és erősebb kontrollérzéssel is társulhat, amelyek az önbizalom alapvető és meghatározó komponensei. A felsőfokú végzettség megszerzése nem csupán

tudást, hanem egyfajta kompetenciaigazolást is jelent, amely hosszú távon növeli az egyén önmagába vetett hitét.

Empirikus kutatások igazolják, hogy a magasabb végzettségi szint pozitívan korrelál az önértékeléssel és az önbizalommal. Az oktatás során elsajátított problémamegoldási stratégiák, kritikai gondolkodás és autonóm tanulás hozzájárulnak az adaptív önbizalom folyamatos kialakulásához, különösen a munkaerőpiaci és társadalmi kihívásokkal való mindennapi megküzdés során. Ezen a ponton már láthatjuk azt, hogy a szerencse bizony nem egyenlő a véletlennel, a kérdés ezek után az, hogyan lehet befolyásolni.

Siker: van/lehet képlete? Lehet.

A siker kérdése régóta központi téma a társadalomtudományi, gazdasági és kulturális elemzésekben. A közbeszédben és a meritokratikus narratívákban a siker gyakran az egyéni teljesítmény eredményeként jelenik meg, amely feltételezi, hogy a kiemelkedő teljesítmények arányosan nagyobb elismeréshez vezetnek. Ugyanakkor számos empirikus megfigyelés utal arra, hogy az azonos vagy hasonló teljesítmények eltérő mértékű sikerhez vezethetnek, ami a teljesítmény és a siker kapcsolatának komplexitására hívja fel a figyelmet.

A „siker” fogalma emellett történetileg és kulturálisan is változik: míg a 19–20. században gyakran a gazdasági és anyagi eredményekre koncentráltak, a modern társadalmakban a társadalmi láthatóság, a közösségi kapcsolatok és az innovációs képesség egyre hangsúlyosabb tényezők. A pszichológiai kutatások azt is kiemelik, hogy a siker szubjektív élménye és az objektív elismerés gyakran eltérhet egymástól, így a siker mérése és előrejelzése komplex feladattá válik, főleg ha a szerencsét mint bizonytalansági tényezőt is szeretnék a rendszerből úgymond kivonni.

A modern társadalmakban a siker egyre inkább hálózatos környezetben jön létre, ahol az információáramlás, a láthatóság és az intézményi beágyazottság meghatározó szerepet játszik. Különösen azokon a területeken válik ez hangsúlyossá, ahol a teljesítmény nem redukálható objektív és egységes mérőszámokra, így például a tudományos kutatás, a kreatív iparágak vagy az innovációs folyamatok esetében. Ezekben a kontextusokban a siker nem csupán az egyéni képességek függvénye, hanem társadalmi mechanizmusok által közvetített jelenség, amelynek megértéséhez hálózati elemzések szükségesek.

Barabási Albert-László hálózatelméleti megközelítése átfogó keretet kínál a siker komplexitásának vizsgálatához. *A képlet. A siker egyetemes törvényei* című munkájában a szerző nagy méretű adatbázisok elemzésére támaszkodva azonosítja azokat a szabályszerűségeket, amelyek a siker kialakulását különböző társadalmi rendszerekben meghatározzák. Központi állítása szerint a siker nem azonos a teljesítménnyel, hanem leginkább a társadalmi és hálózati mechanizmusokon keresztül valósulhat meg.

Barabási sikert vizsgáló elmélete öt alapvető törvény köré szerveződik (1. ábra).

$$\text{Siker} = \text{teljesítmény} + \text{hálózati pozíció} + \text{láthatóság} + \text{korábbi elismerések} + \text{kollektív hozzájárulás}$$

1. ábra: Barabási elméleti modellje

Forrás: a szerző szerkesztése Barabási Albert László sikerelmélete alapján

1. törvény – A siker és a teljesítmény kapcsolata mérhető rendszerekben

Azokon a területeken, ahol a *teljesítmény objektíven és kvantitatív módon mérhető* (például sporteredmények, tudományos publikációk száma vagy a rendőrség esetében megoldott ügyek száma), a *siker közvetlenül a teljesítmény függvényében* alakul. Empirikus vizsgálatok alapján megfigyelhető, hogy a kiemelkedő teljesítmény növeli a magasabb szintű elismerés és jutalmazás valószínűségét. Az ilyen rendszerekben a siker a teljesítmény értékelésének releváns indikátoraként működhet, ugyanakkor annak társadalmi elismerése komplex, többtényezős folyamat eredménye.

2. törvény – A hálózati hatások dominanciája a nem mérhető teljesítmény esetén

Azokon a területeken, ahol a *teljesítmény nem mérhető objektív mérőszámokkal* – például művészet, kreatív iparágak, *startupok* innovációja –, a siker kialakulását elsősorban a *társas és intézményi hálózatok beágyazottsága* és ennek erőssége határozza meg. A láthatóság, a kapcsolati pozíció és a korábbi elismerések által generált visszacsatolások döntő szerepet játszanak abban, hogy egy teljesítmény társadalmi elismerést nyer-e, vagy sem. Például egy kevésbé ismert kutató vagy művész esetében a megfelelő mentor, publikációs fórum vagy közösségi támogatás megfelelő beágyazottságot biztosíthat, ami hosszabb távon térül meg és vezet sikerekhez.

3. törvény – A siker kumulatív jellege

A siker *időben kumulatív módon* épül fel. A korai elismerés aránytalanul nagy hatással van a későbbi elérhető sikerekre is. Az empirikus megfigyelések szerint a kezdeti előnyök megnövelt figyelmet, további erőforrásokat és újabb lehetőségeket vonzanak be, amely önmagát erősítő dinamikát hozhat létre. Ezt a mechanizmust a szakirodalomban Matthew-hatásként ismerjük: egy korai kiemelkedő teljesítmény képes egy későbbi teljesítmény értékét is felerősíteni. Például egy tudományos publikáció korai idézettsége gyakran jelentősen növeli a szerző későbbi munkáinak láthatóságát és kiváltott pozitív hatását. Ha összegezzük, mindez leegyszerűsítve azt jelenti, hogy egyszer kell egy nagyot dobni, amely siker később már nekünk kezd el dolgozni.

4. törvény – A teljesítmény korlátozott, a siker skálázódása elméletileg korlátlan

Míg az egyéni teljesítmény növekedése korlátozott, a társadalmi siker és elismerés *hálózati mechanizmusok révén* aránytalan mértékben képes felhalmozódni. Ennek következtében viszonylag kis teljesítménykülönbségek rendkívül nagy különbségeket eredményezhetnek az elért siker mértékében. Ez az egyenlőtlen eloszlás különösen jól látható például a zenei iparban vagy a *startup* világban, ahol egy-egy kezdeti előny gyorsan exponenciálisan növekedő sikert generálhat.

5. törvény – A siker kollektív teljesítményekhez kötődő, de egyenlőtlenül elosztott jelenség

A modern társadalmakban a kiemelkedő teljesítmények túlnyomó többsége *kollektív együttműködések* eredménye. A tudományos kutatócsoportok, filmes stábok, *startup* csapatok működése esetében különösen megfigyelhető ezen jelenség. Ugyanakkor az elismerés nem arányosan oszlik meg az egyes résztvevők között. A hálózati pozíció, az intézményi státusz és a korábbi láthatóság meghatározza, hogy a kollektív teljesítményből ki részesül, ki tud nagyobb mértékű sikert realizálni. Például egy kutatócsoportban gyakran a vezető szerző kapja a legtöbb elismerést, és ez így van még akkor is, ha egyébként az egyes csapat-tagok hozzájárulása hasonló mértékű vagy nagyobb volt. Azaz a közlemélyezet a siker tekintetében a vezetőre fog először gondolni. Mái nem tudunk Hunyadi János győztes csatáiból megnevezni egy kisebb, az élen álló és meghalt alvezért megnevezni. Ugye?

Barabási a sikeresség egyes elemeit megérteni szándékozó elmélete pontosan rávilágít arra, hogy a *siker nem csupán az egyéni teljesítmény függvénye* és közvetlen eredménye, hanem a társadalmi kapcsolatrendszerek és hálózati mechanizmusok által közvetített folyamatok eredménye. Ez azt jelenti, hogy a teljesítmény önmagában nem elegendő a siker kialakulásához: a teljesítmény társadalmi láthatósága, a megfelelő hálózati pozíció, valamint a már meglévő elismerések és visszacsatolások együttesen határozzák meg, hogy az adott

teljesítmény milyen mértékben alakul át társadalmilag elismert sikerre. A siker előrejelzése vagy megjósolása ezért összetetten komplex feladat, amely a teljesítmény, a hálózati beágyazottság és a láthatóság és a korábbi elismerések együttes figyelembevételét jelenti.

A modern társadalmakban a siker tehát gyakran kumulatív, kollektív és egyenlőtlenül elosztott, ami különösen fontos szempont a tudományos élet, a kreatív iparágak és az innováció menedzsmentje szempontjából (BARABÁSI 2019).

A cigány kisebbség iskolázottsági helyzete hazánkban

Ha az előzőekben ismertetett, a sikert és önbizalmat vizsgáló elméleti keretek szempontjai szerint vizsgáljuk a hazai cigány kisebbség helyzetét, sajnos pontosan levezethető visszatérő sikertelenségük is.

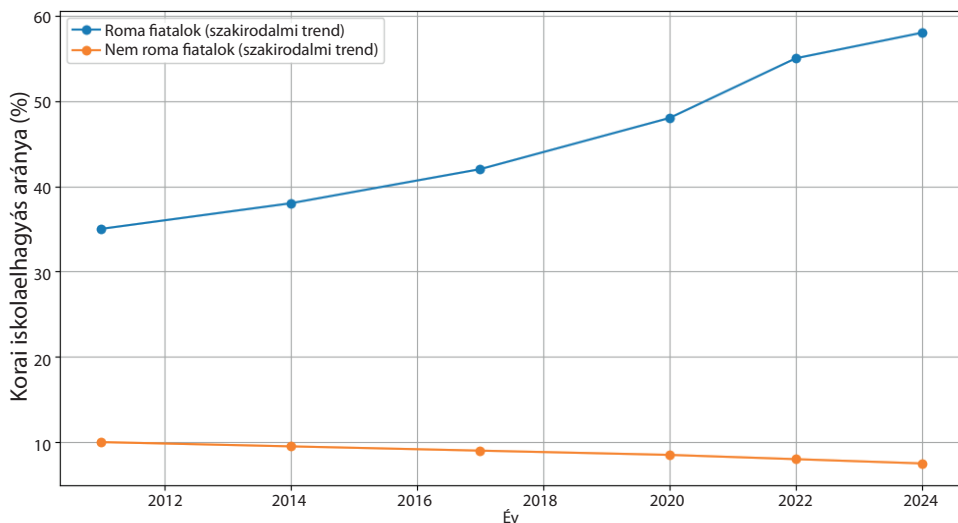
Magyarországon a roma (cigány) népesség a legnagyobb etnikai kisebbség, amely iskolázottsági, jövedelmi, képzettségi szempontból hosszú ideje hátrányos helyzetben van. Ezek a jellemzők kihatnak a roma népesség munkavállalási és elhelyezkedési lehetőségeire. Kutatási témám szempontjából, nevezetesen, hogy milyen előrejutási lehetőségekkel rendelkezik egy roma kisebbséghez tartozó munkavállaló a rendőrségen belül, óhatatlan módon jelentkezik az a kérdés is, hogy egyáltalán el tud-e helyezkedni a rendőrségnél. Az oktatás és a munkaerőpiac terén tapasztalható általános lemaradásuk jelentős hatással van a jövedelmi helyzetükre, ami tovább erősíti társadalmi kirekesztődésüket. Mint korábban említettem, a roma fiatalok körében a korai iskolaelhagyás aránya jelentősen magasabb, mint a nem roma fiataloknál, ez kihat a foglalkoztatottsági gyakoriságra, amely alapvetően az alacsonyabb iskolázottsággal és munkaerőpiaci hátrányokkal magyarázható. A jövedelmi szegénység kockázata a roma közösségben ugyancsak jelentősen magasabb tartományba esik, ami összefügg a kedvezőtlenebb oktatási és foglalkoztatási helyzettel is (Education and Training Monitor 2025).

A szakirodalmi és nemzetközi felmérések (FRA, Európai Bizottság jelentései) alapján a roma fiatalok körében a korai iskolaelhagyás aránya tartósan és jelentősen meghaladja a nem roma népességre jellemző általános értékeket. A korai iskolaelhagyás pedig a társadalmi egyenlőtlenségek egyik legfontosabb oktatási indikátora. Kiindulópontja szinte mindig az, hogy az egyén jót akarva szeretne mihamarabb elhelyezkedni, és ezzel anyagilag függetlenné válna a családja megélhetését segíteni. Ezzel pedig tudatlanul saját későbbi sorsát határozza meg.

A nemzetközi és hazai szakirodalom egybehangzóan megállapítja, hogy a roma fiatalok körében a korai iskolaelhagyás aránya tartósan és jelentősen meghaladja a nem roma népességre jellemző értékeket. Az Európai Bizottság Education and Training Monitor jelentései, valamint az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének (FRA) roma felmérései alapján a roma fiatalok esetében az iskolaelhagyás aránya a 2010-es évek elejétől a 2020-as évek közepéig többszöröse volt a nem roma fiatalokénak. A korai iskolaelhagyás Magyarországon 2024-ben – jóllehet össztársadalmi szinten csökkent –, továbbra is meghaladja az uniós átlagot. Az adatok azt mutatják, hogy 2023–2024-ben csökkent, jelenleg 10,3%-on stagnál, de magasabb, mint a 9,3%-os uniós átlag, és jelentősen meghaladja a 9% alatti uniós célkitűzést. Külön említést érdemel, hogy az arány magasabb a legkevésbé

fejlett régiókban, a falvakban (község) és a romák körében (58,7%; nem romák: 9,3% 2023-ban) (Education and Training Monitor 2025).

A regionális különbségek szintén jelentősek, mindeközben Magyarország 2012-ben 18 évről 16 évre csökkentette a tankötelezettség felső korhatárát. Korábban sem a siker jellemezte a közoktatást; 16 éves korukban a diákok 93,3%-a jár kötelezően nevelés-oktatás intézménybe, amely az egyik legalacsonyabb arány az EU országai között. A hazai roma népesség tagjai tehát hatszor nagyobb arányban hagyják ott az iskolarendszert, mint a nem roma népesség, és ennek a gyakorlatnak az ára jól megfigyelhető a társadalmi rétegződésben, amit persze mindannyian megfizetünk a későbbiekben.

2. ábra: A korai iskolaelhagyás alakulása a roma és nem roma fiatalok körében (2011–2024, szakirodalmi trendek alapján)

Forrás: Education and Training Monitor 2025

A hazai rendőrség állományában szolgáló roma származású személyek arányának feltételezett növekedése több, egymással összefüggő tényező mentén értelmezhető. Ezek közé tartozik a közoktatási rendszer szerepe, valamint az egyéni szinten kialakuló és fenntartott emberi és szakmai önbizalom. A korábban bemutatott sikerelméleti megközelítés alapján a kiemelkedő teljesítményhez hozzájáruló, piacképes és differenciáló hatású szaktudás megszerzése kiemelt jelentőségű. A mindennapi gyakorlatban hasznosítható tudás szintje ugyanakkor szoros kapcsolatban áll az egyén korábbi iskolai végzettségével.

Az Európai Bizottság közelmúltban megjelenő borús jelentése a hazai cigányság iskolázottsági helyzetével kapcsolatban rámutat a jövőben megoldandó problémák lényegére, de egyben a megoldására is.

A Magyar Rendőrség személyügyi helyzetére vonatkozó becslések szerint a következő években, figyelemmel a szolgálati nyugdíj kivezetéséből adódó korfa öregedésére, számotvető létszámú, magas beosztású tiszt nyugdíjazása várható, ami az utánpótlás biztosításának

kérdését erősíti. Ebből következően felértékelődhetnek azok a toborzási stratégiák, amelyek a potenciális jelentkezők körének bővítésére irányulnak. Ebben az összefüggésben a roma származású jelentkezők nagyobb arányú bevonása is értelmezhető mint a szervezeti megújulás egyik lehetséges iránya. A kisebbségi rekrutáció kérdése így közép- és hosszú távon a szervezeti működés és a társadalmi reprezentáció összefüggésében vizsgálható.

Érdemes tehát megvizsgálni azt is, hogy a magas hozzáadott értéket képviselő szaktudással rendelkező, a szolgálati feladatokat és a napi szinten megjelenő problémákat megoldani képes tudással rendelkező fiatalok és középkorúak előmenetele a rendszerben mennyire biztosított.

A sikert és előmenetelt nehezítő és gátló tényezők

A rendőrség mint zárt, hierarchikusan felépített szervezet működésének egyik alapfeltétele az érdemalapú előmeneteli rendszerbe vetett bizalom mindenkori megléte. Az előléptetések és kinevezések transzparenciája nem csupán szervezeti hatékonysági kérdés, hanem szorosan összefügg az állomány későbbi kialakuló motivációjával, lojalitásával és a szervezeti igazságosság észlelésével, megélésével is.

Amennyiben az előmenetel során informális kapcsolatok, személyes lojalitás vagy esetleg rokoni kötelékek kerülnek előtérbe, az hosszú távon alááshatja a rendőrség belső működési kohézióját és professzionalizmusát.

Margaret Y. Padgett és Kathryn A. Morris e témakörben végzett kutatásról készült tanulmánya a *Journal of Leadership & Organizational Studies* című folyóiratban jelent meg. A szerzők azt a jelenséget vizsgálták, hogy a protekció és a nepotizmus miként érinti az emberek mindennapjait munkahelyeiken (PADGETT–MORRIS 2005).

A nepotizmus olyan hibás munkahelyi gyakorlat, amellyel a döntéshozók családi vagy rokoni kapcsolataik alapján részesítenek előnyben bizonyos személyeket, figyelmen kívül hagyva az objektív teljesítmény- és alkalmassági szempontokat. A favoritizmus gyakorlata nem feltétlenül családi kapcsolatokhoz kötődik, hanem baráti, informális vagy lojalitáson alapuló viszonyok mentén érvényesül. Mindkét jelenség közös és általános jellemzője, hogy torzítja az alapvetően kíváncsú érdemalapú kiválasztást, és sérti a szervezeti igazságosság elvét. A szervezeti igazságosság elmélete szerint az egyének nem csupán a döntések kimenetelét, hanem a döntéshozatali folyamatok tisztességességét is értékelik. A rendőrségen belül az előmenetellel kapcsolatos helyes döntések különösen fontosak, mivel ezek közvetlenül befolyásolják a szakmai identitást és a pályán maradás szándékát.

A hierarchizált szervezetekben – mint amilyen a rendőrség – az informális hatalmi hálózatok kialakulása valószínű és természetesen megjelenhet. Az említett kutatás rámutatott arra, hogy az ilyen szervezetekben a formális szabályozás mellett párhuzamos, informális mechanizmusok is működnek, amelyek jelentős hatást gyakorolhatnak a karrierutak alakulására. A nepotizmus és favoritizmus gyakran nem nyílt formában jelenik meg, hanem az előléptetési kritériumok rugalmas értelmezésében, a pályázati lehetőségek szelektív kommunikálásában vagy a teljesítményértékelések szubjektív torzításában.

Az ilyen és hasonló jelenségek előfordulása különösen nagy problémát jelent a rendőrség működésében, ahol a szolgálati tapasztalat, a meglévő szakmai kompetencia és a vezetői

alkalmasság kulcsfontosságú a közbiztonság és a szervezet működtetése szempontjából. Amennyiben az előmenetel nem ezeken az alapokon nyugszik, az kontraszelekcióhoz vezethet, vagyis kevésbé alkalmas személyek kerülhetnek döntési pozíciókba. Az előmeneteli igazságtalanság beosztottak részéről történő észlelése az egyén szintjén komoly demotivációt, csökkent munkateljesítményt és a szervezettel szembeni cinizmust eredményezhet. Empirikus kutatások igazolják, hogy a favoritizmus jelenléte negatívan hat a szervezet iránti elkötelezettségre, és növeli a szervezeti elidegenedés mértékét. Rendőrségi kontextusban ez megnyilvánulhat a kezdeményezőkézség csökkenésében, a szabálykövetés formálissá válásában, valamint az informális ellenállás különböző formáiban.

A roma származású rendőrök helyzete az előmenetel szempontjából

A nemzetközi és hazai szakirodalom egyaránt rámutat arra, hogy az etnikai kisebbségekhez tartozó rendőrök előmeneteli tapasztalatai eltérhetnek a többségi állományétól, különösen zárt, hierarchikus szervezetekben (BLAND et al. 1999). A szerző véleménye és tapasztalata az, hogy a roma származású rendőrök esetében az előmenetelt nem kizárólag formális, nyílt döntések alakítják, hanem informális mechanizmusok, implicit szervezeti elvárások és kapcsolati hálók is befolyásolhatják, ezzel lassítva az úgynevezett karrieráramlás lehetőségét.

A szakirodalom alapján feltételezhető, hogy a kisebbségi státusz és az informális kapcsolati tőkéhez való eltérő hozzáférés együttesen olyan strukturális helyzetet alakíthat ki, amely bizonyos esetekben befolyásolhatja a karrier előrehaladási ütemét, illetve hozzájárulhat a szervezeti marginalizáció szubjektív megéléséhez. Ezzel összefüggésben az előléptetési folyamatok értelmezése az érintettek részéről kevésbé kiszámíthatónak tűnhet, különösen olyan szervezeti környezetben, ahol az informális mechanizmusok szerepe erőteljesebb. A szervezeti igazságosság elmélete alapján az ilyen tapasztalatok különösen károsak lehetnek, mivel az érintettek a döntéshozatali folyamatokat nem csupán egyéni szinten, hanem csoportszinten is értelmezik. Mindez nemcsak az érintett egyének, hanem a rendőrség egészének szempontjából is veszteséget jelent, mivel a szervezet nem képes teljes mértékben hasznosítani az etnikailag sokszínű állományban rejlő szakmai potenciált.

Összességében a hivatkozott szakirodalom alapján megállapítható, hogy a nepotizmus és favoritizmus nem csupán etikai kérdésként jelenik meg a szervezetek működésében, hanem potenciálisan az előmeneteli rendszerek működését is befolyásoló tényezőként értelmezhető. Az érdemalapú karrierutak torzulása egyes megközelítések szerint összefüggésbe hozható a szervezeti hatékonyság csökkenésével, valamint a belső bizalom gyengülésével, ami hosszabb távon a professzionális működés kihívásait is felvetheti.

E jelenségek értelmezése ugyanakkor nem egységes: a szervezeti szereplők eltérő pozíciója és tapasztalata befolyásolhatja azok megítélését, így a favoritizmus és nepotizmus jelentőségének és jelenlétének észlelése is egyénenként különbözhet. A favoritizmus és nepotizmus bármilyen módon nyertesei természetesen a fent vázolt problémát nem látják olyan jelentősnek, sőt sok esetben magát a jelenség létezését is vitatják.

Élet az üvegplafonon túl

A cigány származású rendőrök lehetséges karrierprofiljának vizsgálatánál számolni kell az üvegplafon jelenséggel mint az előmenetelt nehezítő tényező társadalmi probléma megletével. Természetesen itt nem azonnal arra kell gondolni, hogy mindenki az adott személy szakmai előmenetelét szeretné gátolni. Mi is az üvegplafon jelenség? Az üvegplafon szociológiai fogalom az angol *glass ceiling* vagy *glass ceiling effect* kifejezésből származik, amelyet a hetvenes években Marilyn Loden amerikai személyzeti tanácsadó fogalmazott meg először. A kifejezés azokban a helyzetekben használatos, amikor egy megfelelő szakmai múlttal és szakképzettséggel, iskolai végzettséggel rendelkező személy előmenetele egy szervezeten belül csak egy bizonyos szintig lehetséges. Ahogyan a kifejezés képszerűen utal erre, látom és értem mi van fent, azonban oda már nem juthatok el.

Az üvegplafon-jelenség voltaképpen vertikálisan értelmezhető szegregáció, amelynek oka a hátrányos megkülönböztetés, amely nemi, faji, vagy ideológiai alapon történhet meg. A szakirodalom képviselői az érintettek körét jellemzően a nők és a kisebbségek előmenetelével kapcsolatban szokták értelmezni. Az elnevezés második felében található plafon szó képszerűen a feljutás lehetőségének blokkoltságát mutatja, míg az *üveg* utal arra, hogy a behatároltság nem látható egyből a folyamat elején. Ez a láthatatlan korlát akkor is létező dolog lehet, ha hivatalosan ezt nem is szokás így megerősíteni.

Összegzés

Doktori kutatásom célja a roma kisebbséghez tartozó rendőrök siker, illetve sikertelenség törvényszerűségeinek vizsgálata a rendvédelmi szerveknél. Ehhez használtam értelmezési keretként a kötődéseméleti magyarázatokat, amelyek számos potenciális értelmezési lehetőséget kínálnak. A téma értelmezéséhez felhasználtam Barabási Albert-Lászlónak a sikerrel kapcsolatos megállapításait, amelyeket kulcsfontosságú tényezőknek gondolok a társadalmi előmenetelben. Különösen a kisebbségi csoportok, például a cigány származású rendőrök esetében az elsődleges teendők a kiemelkedő teljesítmény következetes fenntartására irányulnak, amely megfelel az elmélet 1. törvényének.

A szervezeten belüli előrelépés folyamatában a tartós és magas színvonalú teljesítmény aktiválhatja a Barabási által leírt további törvények pozitív hatásait, és elősegítheti a strukturális korlátok – például az üvegplafon – fokozatos lebontását. Úgy vélem, hogy a nepotizmus vagy a favoritizmus vizsgálata is szükséges a törvényszerűségek feltárásához. Ugyanakkor a folyamatos, versenyalapú magas teljesítmény közép- és hosszú távon objektív visszacsatolásokhoz vezetnek, és ezek hozzájárulnak az igazságos előmenetelhez és a társadalmi mobilitás előmozdításához. Képszerűen összefoglalva tehát, teljesítménnyel és tanulással el lehet azt érni, hogy a marginalizált helyzetben lévő egyént meghívják az üvegplafonon túlra.

Mindezzel együtt megjegyzendő, hogy a nemzetközi szakirodalomban visszatérő megállapítás, a hátrányos helyzetű és kisebbségi csoportok esetében a társadalmi mobilitás és a szakmai siker elérése gyakran többlet erőfeszítést igényel a többségi társadalom tagjaihoz képest. E jelenség értelmezhető a kumulatív előnyök és hátrányok mechanizmusai felől is (MERTON 1968). Ugyanakkor ennek empirikus vizsgálata módszertanilag összetett feladat,

mivel a teljesítmény, az elismerés és a strukturális tényezők hatásai nehezen választhatók el egymástól.

A tanulmány célja, hogy a cigányság társadalmi helyzetére vonatkozó, a közbeszédben gyakran megjelenő értelmezéseket elméleti keretbe helyezze, és azokat egyéni életutak szintjén tegye értelmezhetővé. Ennek érdekében a dolgozat a bemutatott társadalomelméleti és hálózatelméleti megközelítések alkalmazásával vizsgálja a siker és sikertelenség mögött meghúzódó lehetséges mechanizmusokat.

A megközelítés indokoltságát az adja, hogy a mindennapi diskurzusokban ezek az értelmezések jellemzően implicit módon, rendszerezett elméleti háttér nélkül jelennek meg. A tanulmány ehhez kapcsolódóan olyan elemzési szempontokat kínál, amelyek hozzájárulhatnak a jelenség árnyaltabb tudományos értelmezéséhez. Mivel a mindennapi állampolgári diskurzusokban ehhez idő, elméleti felkészültség és reflexív szándék sajnos igen ritkán áll rendelkezésre, jelen írás e hiány pótlására kínál elemzési szempontokat a téma iránt érdeklődő olvasó számára.

Felhasznált irodalom

- BANDURA, Albert (1997): *Self-efficacy: The Exercise of Control*. New York: W. H. Freeman.
- BARABÁSI Albert-László (2019): *A képlet. A siker egyetemes törvényei*. Budapest: Libri.
- BLAND, Nick et al. (1999): *Career Progression of Ethnic Minority Police Officers*. Police Research Series Paper, 107. London.
- DARWIN, Charles (1859): *A fajok eredete*. London: John Murray.
- DAWKINS, Richard (1986): *Az önző gén*. Budapest: Gondolat.
- European Commission Education and Training Monitor (2025): *Early School Leaving*. Online: <https://op.europa.eu/webpub/eac/education-and-training-monitor/en/monitor-toolbox/themes/early-school-leaving.html>
- FREUD, Sigmund (1923): *Das Ich und das Es*. Leipzig–Wien–Zürich: Internationaler Psychoanalytischer. Online: https://archive.org/details/Freud_1923_Das_Ich_und_das_Es_k
- FREUD, Sigmund (1930): *Das Unbehagen in der Kultur*. Wien: Internationaler Psychoanalytischer. Online: <https://archive.org/details/DasUnbehagenInDerKultur>
- HIRSCHI, Travis (1969): *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- MERTON, Robert K. (1968): The Matthew Effect in Science. *Science*, 159(3810), 56–63. Online: <https://doi.org/10.1126/science.159.3810.56>
- PADGETT, Margaret Y. – MORRIS, Kathryn A. (2005): Keeping it "All in the Family:" Does Nepotism in the Hiring Process Really Benefit the Beneficiary? *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 11(2), 34–45. Online: <https://doi.org/10.1177/107179190501100205>